

“HOE WONDER IS SOMS TOCH EEN MENSCHENHART!”¹

Fragmenten uit het leven van Augusta De Clercq

(Deel 1)

Dirck SURDIACOURT

September 1944. Geraardsbergen is amper veertien dagen bevrijd wanneer Augusta De Clercq op 57-jarige leeftijd in het sanatorium voor vrouwen te Sijsele overlijdt². Zij heeft de feestroes in haar geliefde Geraardsbergen niet meer mogen meemaken.

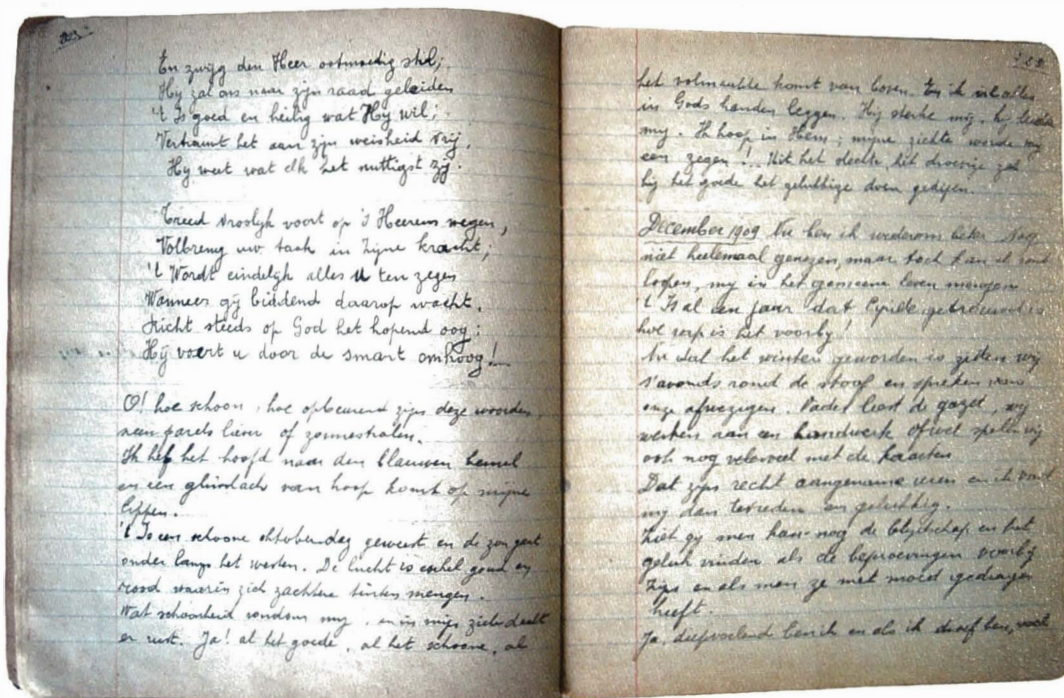
De Clercq is vooral bekend om haar werk “Kantwerksters en Kantnijverheid te Geeraardsbergen”³ en talrijke bijdragen over folklore en geschiedenis.

Iedereen kent haar,... dachten we! Men kent haar amper... Zo vergankelijk is het leven.

Via haar dagboekschrijftjes (1908-1918) leren we een boeiende, intelligente, jonge vrouw kennen: perfect tweetalig, gematigd Vlaamsgezind en ontegensprekelijk met schrijverstalent. Een opmerkelijke vrouw die om meer dan één reden onze aandacht en ons respect verdient.

Haar dagboek in drie schriftjes straalt geloof, hoop en liefde uit

Hier zit ik dan, tussen de stapels papieren, opengeslagen boeken, lezend in het dagboek van Augusta De Clercq. Ik wilde orde. De documenten voor de verschillende artikelen ordenen en een planning maken over wat ik zou gaan schrijven over deze jonge vrouw. Het leven is niet ordelijk. Ook haar dagboek niet. Hoewel de chronologische volgorde dat laat veronderstellen, ziet zij haar wereld als een mengeling van lijden, geloof, hoop en liefde. Liefde voor haar moeder, voor God. In gedachten schept zij haar eigen realiteit, beïnvloed door wat er om haar heen gebeurt. Zij is niet kwaad, zij is nooit boos of jaloers. Zij is nederig en legt in vol vertrouwen haar lot in de handen van God. Opvallend genoeg houdt zij daarbij het evenwicht tussen haar eigen fysisch lijden en alle mooie dingen rondom haar en in de natuur. En toch. Meer dan eens stelt ze de vraag:

Eén van de schriftjes met het dagboek van Augusta De Clercq. (Foto J. De Ro)

“Als God liefde is, waarom moet ik dan zo lijden?” Maar zij gelooft. En op een dag zal God haar tranen drogen en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch geklaag, noch moeite zal er zijn.”⁴

Haar dagboek bestaat uit drie schriftjes

Op 25 oktober 1908, een paar maand voor haar eenentwintigste verjaardag, schrijft de jonge

1. Dagboek Augusta De Clercq, deel 1, december 1910.

2. Het ‘Sanatorium Elisabeth’ is in de jaren 1924-1927 opgericht als sanatorium voor tuberculose vrouwen en meisjes in West-Vlaanderen.

3. A. DE CLERCQ, *Kantwerksters en Kantnijverheid te Geeraardsbergen*. Folklore en Geschiedenis met pentekeningen van kunstschilder Jan De Cooman, Geraardsbergen, 1931.

4. In haar dagboek schrijft ze vaak in eigen woorden fragmenten uit de Bijbel neer. Dit tekstfragment komt uit Boek Openbaring 21:4.

Augusta de eerste regels van haar dagboek neer. Het is amper vijf uur in de namiddag en de avond is al gevallen. Haar dagboek, eigenlijk niet meer dan een schriftje waarin zij haar gedachten neerschrijft: haar verlangen om onderwijzeres te worden, haar lijden door haar ziekte, de momenten van intens stil geluk als de zon schijnt, haar gebeden tot God, de angst om haar broer Arthur die zonder een woord het ouderlijk huis heeft verlaten en sindsdien geen teken van leven meer heeft gegeven... Op 26 juli 1912, de verjaardag van haar moeder, die 63 jaar wordt schrijft ze: *"Mijn dagboek is ten einde en mijne laatste kreet is 'Leve Moeder dat God haar lange jaren schenkt.'"*

Het tweede schriftje is in het Frans geschreven. Parallel aan het eerste begint zij hiermee al in mei 1912. Verlangend kijkt ze uit naar de lente: *"Après le long et douloureux hiver que je viens de passer je me reprends à espérer. Peut-être que ce printemps m'apportera la guérison"*. Helaas, op 10 september begint voor haar een lange lijdensweg: *"Je souffre atrocement. [...] Oh ! que je souffre et personne qui peut m'aider, me guerir !... Comme cette maladie est cruelle et comme la science semble vaine qui ne peut rien contre elle!..."* De pijn is zo hevig dat zij op 16 september beslist om zich te laten opnemen in het hospitaal.⁵ De rest van het jaar verloopt vrij goed tot zij op 27 november 1913 opnieuw ziek wordt. Opnieuw laat zij zich voor verzorging opnemen en het is pas op 24 april 1914 dat ze weer thuis komt. Meteen ook de laatste dag in het tweede deel van haar dagboek.

Het derde schriftje begint enkele weken later op 12 mei 1914 en eindigt op 3 augustus 1918. Waarom dit dagboek niet doorloopt tot het einde van het jaar of op zijn minst

De jonge Augusta De Clercq. (Familielocumenten Yves Du Bois)

5. Het is niet duidelijk of dit het hospitaal is dan wel het *Sanatorium pour femmes et Institut chirurgical* onder leiding van dr. Emiel Van Bockstaele, de latere kliniek.

tot de wapenstilstand, hebben we er het gissen naar.⁶

Wat vooral opvalt, is dat zij tussen 12 oktober 1915 en 13 december 1916 niets meer schrijft. Wat is er gebeurd dat elke zin tot schrijven achterwege is gebleven? Zelf schrijft ze hierover: *"Er is meer dan een jaar verlopen sedert ik de laatste regel schreef van het voorgaande. Wat al ellende is er niet geleden geweest sedert dien tijd."* Slaat dit op de oorlogsellende of om wat er in familiaal verband is gebeurd? Dat zou mogelijkerwijs kunnen te maken hebben met het overlijden van haar vader in december 1915, al hebben we hiervoor geen aanwijsbaar bewijs.

Dit schriftje bestempelen we als haar oorlogsdagboek omdat het – op enkele uitzonderingen na – haast uitsluitend over de oorlog handelt. Zij schrijft niet enkel vanuit haar diep christelijke overtuiging, maar ook vanuit een zacht verzet tegen de Duitse bezetter en de ontgoocheling over haar onmacht, en die van de stadsgenoten, om de vijandige vreemdeling te kunnen verdrijven.⁷

Zij is een zachte cultuurflamingante, vooral Belgisch-nationalistisch en overtuigd van de kracht van het vaderland en spreekt met even veel overtuiging over de 11 juliviering als over de nationale feestdag, over de *Brabançonne* als over de *Vlaamse Leeuw*.

In memoriam

Haar overlijden in september 1944 is voor Paul De Keyser voldoende reden om in *Oostvlaamsche Zanten* een korte bijdrage aan haar leven te wijden: *"Een figuur van meer dan*

gewone beteekenis in de geschiedenis van de Vlaamsche folklore van het 2e kwart van de XXe eeuw heeft tijdens de beroerde dagen van de Bevrijding van het Belgisch vaderland in een kliniek, waar ze rust had gezocht, het tijdelijke met de eeuwige rust gewisseld: Mej. Augusta De Clercq uit Geeraardsbergen.

Weinigen hebben, als zij, met de Vlaamsche folklore gedweept en in hare beminde heimat alles verzameld wat maar eenigszins betrekking kon hebben met haar lievelingsvak. Hare folkloristische documentatie was dan ook verbazingwekkend, haar belezenheid, haar speurzin en haar geheugen bewonderenswaardig.

In het bezit van een diploma van onderwijzeres is Mej. De Clercq nochtans steeds buiten het onderwijs werkzaam geweest. Haar zwakke gezondheid was een hinderpaal voor het onderricht der kinderen, die ze met hart en ziel liefhad. Haar ziekelijke toestand, die haar herhaaldelijk in contact bracht met hospitalen en jarenlang was ze archivaris-bibliothecaris van het Burgerlijke Gasthuis van hare geboortestad. In dat ziekenhuismilieu was het dat ze hare studiën schreef over het kantwerk en de kantwerksters te Geeraardsbergen, over de volksliederen, de volksverhalen, de volksgebruiken van stad en land.

De familie Dubois-De Clercq⁸, waar ze inwoonde, heeft haar daarin flink gesteund. Haar oude moeder, Mevrouw Weduwe Frans De Clercq-Maquestiau, die oud-Geeraardsbergen op-en-top kende, was haar kostbare zegsbron.

De Bond van Oostvlaamsche folkloristen lag haar dicht aan het hart. Aan 'n paar wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds heeft ze met succes medegedaan. Met schier alle medewerkers van Oostvlaamsche Zanten was ze in

drukke briefwisseling.

*Aan Mej. De Clercq verliezen we dan ook niet alleen een trouwe medewerkster, maar ook een door zelfstudie en menschenkunde onderlegde Vlaamsche Zantster en folkloriste. Haar aandelen zullen we in den Bond piëteitsvol bewaren!"*⁹

Blij met wat je hebt

Het leven is voor Augusta De Clercq niet mild geweest. Haar dood, ver van haar familie en haar geliefde Geeraardsbergen, ook niet. Wie haar dagboek leest ontdekt een jonge, gevoelige vrouw met een fel kloppend hart voor de schoonheid van de natuur, het bos van Boelare, haar stad Geeraardsbergen en de kleuren van dagdagelijkse dingen onder het felle schijnen van de 'zonne'. De zon die zij zo liefheeft... Maar in moeilijke momenten, als de ziekte nog maar eens de kop opsteekt, is haar enige troost haar geloof in God. Haar vertrouwen is haar stille kracht achter de lichamelijke pijnen. In haar lijden vindt zij God, elke dag opnieuw. En uiteindelijk – hoe vreemd ook – haar dankbaarheid om het lijden in haar alledaagse bestaan.

Over haar kindertijd weten we weinig. Tot 1908 is eigenlijk niets over haar gekend. Gelukkig biedt haar dagboek een kijk op haar familiale leven.

De familie De Clercq is al verschillende generaties lang geboren en getogen in Geeraardsbergen. Vader, Franciscus Xaverius (Frans) De Clercq, is op 27 juli 1851 geboren.¹⁰ Net als zijn vader is ook hij landbouwer wanneer hij op 10 juni

6. Vanaf 10 januari 1918 schrijft ze veel kleiner en over de lijnen heen. Wat ook opvalt, is dat zij regelmatig een aantal blanco bladzijden tussen opeenvolgende schrijfmomenten openhoudt, soms 16 pagina's na elkaar, alsof zij zinnens is om deze later nog in te vullen.

7. Een typografie van haar oorlogsdagboek verschijnt een eerste maal in afleveringen in de jaren 1980, in *De Heemschutter*. Het origineel werd toen ter beschikking gesteld door Jules Du Bois. Vandaag is haar dagboek in het bezit van zijn zoon Yves Du Bois.

8. Zij woont in bij haar zus Marguerite.

9. P. DE KEYSER in *Oostvlaamsche Zanten*, XIX (1944), nr; 4.

10. Zoon van Franciscus, landbouwer en van Maria Theresia Neirinckx.

1874 te Geraardsbergen trouwt met Rachel Anna Maquestiau. Zeker tot 1880 is hij landbouwer. Vanaf 1882 tot 1912 is hij herbegier, nadien graanhandelaar tot hij na een kortstondige maar pijnlijke ziekte overlijdt op kerstdag 1915.¹¹ Rachel Maquestiau, ook uit Geraardsbergen afkomstig, is op 26 juli 1850 geboren. Zij is de dochter van Adrianus, een slachter en van Blondina Soetens, een kantwerkster. Rachel is kantwerkster (1874), herbergierster (van 1880 tot 1919), naaister (1882) en zonder beroep, wanneer zij op 9 juli 1945, op 95-jarige leeftijd overlijdt in de woning van haar schoonzoon Clement Dubois, Markt 38, waar zij de laatste jaren heeft ingewoond. Frans en Rachel hebben zes kinderen, vier meisjes: Alice, Augusta, Germaine en Marguerite en twee jongens: Cyrille en Arthur. De oudste, Alice Maria Ghislina, is geboren op 19 september 1875 en getrouwd met Jules De Schrijver. Het koppel heeft een dochter: Eliane. Augustine Victorine (Augusta) wordt geboren op 13 december 1887. Zij blijft ongetrouwd. Marie Germaine, geboren op 16 juni 1890, trouwt met George Van de Maele. Zij hebben vier zonen: Albert, André, Fernand en Jules. Marguerite Julia Blanche Gislina, geboren op 3 augustus 1893, trouwt met Clément Du Bois, zij hebben twee kinderen: een meisje, Denise en een jongen, Jules. Cyrille Victor Gislenuis wordt op 15 februari 1882 geboren. Hij is in Brussel getrouwd met een zekere Hortense Van Hool. Zij hebben geen kinderen. Ten slotte Arthur, geboren op 13 maart 1880. In 1906 verlaat hij onverwachts de ouderlijke woning. Jarenlang, zeker tot na de eerste Wereldoorlog hoort men niets meer van hem, tot hij plots weer in Geraardsbergen opduikt. Hij is dan met 'ene van Parijs', Josephine Perdereau,

getrouwd.¹² Zij hebben twee kinderen: Arthur en Laurette.¹³

Hoewel de leerplicht in België pas in 1914 wordt ingevoerd,¹⁴ krijgen de kinderen De Clercq voordien al degelijk onderwijs. Vader en moeder zijn beiden geletterd. Augusta brengt haar jeugd en adolescentie in Geraardsbergen door en gaat op school bij de Zwarte Zusters, waar ze – zoals gebruikelijk – ook Frans leert. Zij volgt de facto een tweetalige opleiding als onderwijzeres waarvoor zij na de invoering van de nieuwe wet van 1914 een bijkomend examen in Gent moet afleggen.

Pas vanaf 1908 en tot augustus 1918 kunnen we het leven van Augusta, dankzij haar dagboek, beter volgen. Met hun zes kinderen woont het gezin in de Duivenstraat nr. 5. Vader Frans houdt er herberg ('De gelase wiege' volgens Yvonne Vanden Bulte; *In de Glazen Wieg*) en drijft daarnaast ook handel. De herberg is vrij groot met een overdekte bolderbaan en een tuin met een lindeboom die uitgeeft op het sas waar vader Frans een stuk grond langsheen de Dender bewerkt. Het gezin is welstellend. Vooral tijdens de oorlogsjaren valt hun relatieve welstand op.

Alles tot medere eere van God. De eerste regel in haar dagboek...

Met "Alles tot medere eere van God", schrijft Augusta De Clercq op 25 oktober 1908 voor het eerst haar intiemste gedachten neer in een eenvoudig schriftje. Zij wordt weldra 21 jaar. Het is koud buiten als de zon rood ondergaat in het westen. Binnen brandt gezellig de stoof. "Ik warm mij toch zoo gaarne", mijmert ze. Augusta verliest zich vaak in dromerijen en ander niet-functioneel gemijmer. Over de

liefde tussen man en vrouw schrijft zij nooit. Nergens in haar dagboek alludeert zij hierop. Of toch. Een enkele keer, bij het huwelijk van haar broer Cyrille, beseft ze goed dat dit geluk voor haar niet is weggelegd. Zij zal hierop nooit meer terugkomen.

28 november 1908. Haar gedachten gaan uit naar haar broer Arthur die ongeveer twee jaar eerder onverwachts de deur achter zich toetrok, en sindsdien niet meer is teruggekeerd naar het ouderlijk huis. Zo opeens, zonder een woord. Niemand weet waar hij is. Niemand weet waarom. "Vandaag is het 2 jaar geleden dat Arthur het ouderlijk huis heeft verlaten. Twee jaren hoe rap de tijd toch henen vliegt en nochtans wat al droefheid en lijden bevatten deze twee jaren niet. [...] Ik zie dit tafereel nog zoo goed voor mijne oogen als hij voor de laatste maal aan de tafel stond in de keuken. Hij had geld geweest ontvangen en legde het op de tafel neder. Moeder beriste hem om zijn gedrag daar hij zooveel geld verspilde en verkwiste. Niets heeft hij geantwoord, hij is de bureau gegaan en is dan langs achter uitgelopen. Eene maal heb ik hem tusschen de ruiten gezin eene wip, een stap en het was gedaan." Met regelmaat zal zij aan hem terugdenken, vraagt ze zich af waar hij is... Of hij nog leeft, of het goed met hem gaat. Het blijft ijdele hoop. En toch. Steeds wanneer zij een slapeloze nacht heeft denkt zij aan hem: "Een gebed ontvalt mij alsdan voor, u beminde broeder, omdat God u onder zijne bewaring neme en u in ruiling mijner tranen, hoop en moed en zegen schenkt."

15 februari 1909: "Ik ben een arme, droeve droomster! Alles neem ik mij zelven op en ik kan niets aan andere vertoonen, wat zich in mijne ziele weerspiegelt omdat ik mij onbekwaam voel het uit te drukken wat soms tot

11. De getuigen vermeld op de overlijdensakte zijn broer Théophile De Clercq, 58 jaar, schrijnwerker en zijn schoonzoon Jules De Schrijver, 35 jaar, winkelier op de Markt.
12. RABW, MGAGer, nr. 142, p. 388. Briefwisseling. Zoon Arthur, geboren op 3 maart 1912 in Parijs, vraagt de Geraardsbergse militiedienst om in België zijn militaire dienst te mogen doen. In deze brief worden zijn ouders Arthur De Clercq-Josephine Perdereau vermeld.

smachtens toe mijn binnenste vervult." Augusta is vaak in zichzelf gekeerd, zelfs wat afstandelijk naar buiten toe en zeker niet uitbundig zoals haar zuster Germaine. Dat weet ze van zichzelf ook en schrijft: "Ik schijn soms gevoelloos door mijn zwijgen en nochtans indien men wist hoe soms mijn hart ontroert en verrukt is door het schoone van de natuur. Ik snak naar het verheven, naar het schoone, naar het eeuwig ware; en daar waar ik het ontmoet ga ik in begeesting op. Mijn bloed begint sneller te vloeien, mijn hart klopt, mijne hersenen gloeien!..." Al die gedachten, die intieme gevoelens moet ze ergens kwijt en ziet haar dagboek als een stille uitlaatklep: "'t Is daarom o! geliefkoosd dagboek dat ik aan u mijne ontboezemingen doe. Gij zijt een stille vriend, gij begrijpt mij. Aan u kan ik mijnen kunstmaak verhouwen en terzelfvertijd zeggen mijne groote machteloosheid om mij te doen verstaan."

De hemel, de zon, de bomen in het bos, de wind in haar haren, het omhelzen van de bomen, de geuren van aarde..., dat is haar geluk. Wanneer op 25 maart Geraardsbergen gebukt gaat onder een zware voorjaarsstorm komt in haar dat verlangen naar boven om te midden van de natuurelementen dit allemaal te voelen: *"[...] en ik zou mij willen bevinden daarboven op den ouden berg, den arm rond eenen der linden geslingerd die daar op den heuvel staan. Dat is een waar genot voor mij zoo in de vrije natuur te staan; de wind door mijnen haren te voelen woelelen, mij de lokken in het aangezicht zweepen en mijn kleed rond mij voelen*

(h)een en weer trekken!..." De natuur en haar geliefde stad waarvan ze zo veel houdt, spelen een heel belangrijke rol in haar leven. *"O! ja van daarboven de koude frissche wind in te ademen die ik aan niets kan vergelijken, de stad onder mij te zien liggen met hare roode en grijze daken, het water van den Dender in golfjes zien heen en weer wiegelen [...]"* Helaas, De Clercq is ziek. Ze lijdt aan een 'wreede' ziekte die zij doorheen haar dagboek op geen enkel moment benoemt maar die haar soms voor maanden aan het bed kluistert.¹⁵

5 mei 1909. Juist dag op dag, acht jaar geleden, heeft haar broer Cyrille Geraardsbergen verlaten om in Antwerpen: *"[...] zijnen post te gaan innemen aan de Middenstatie."* Zus Alice heeft hem vergezeld: *"[...] daarmede zou hij toch iemand van huis bij zich hebben als hij voor de eerste maal in aanraking kwam met al die vreemde menschen"*. Cyrille is later bankbediende geworden en nog later op het ministerie chef de service geweest.¹⁶

9 juni 1909. Ondertussen is het zomer geworden en Augusta ligt nog altijd ziek te bed. Met de hitte lijdt ze nog meer pijn dan anders. Sombere gedachten spoken door haar hoofd. Haar leven is ellendig en ze voelt zich zo onmachtig tegenover het lot dat haar treft. Toch hoopt ze dat er ooit nog wel eens 'beternis' komt. Misschien een ijdele hoop. We zijn al augustus en er is weinig beterschap. *"'t Leven is zoo kort en zoo rap voorbij en ik zoude wel honderd levens willen leven. Terwijl*

ik hier machteloos op mijn bedde lig, droom en denk ik zooveel, maak honderde luchtkasteelen, heb honderde tegenstrijdige verlangens. Den eenen keer zou ik willen onderwijzeres zijn op een eenzaam dorp. Daar zou ik gelukkig leven met moeder bij mij. We zouden een klein huisje bewoonen niet ver van de dorpsplaats met eenen hof achter, waar wij groenten voor ons gebruik zouden kweken, ook eenige fruitboomen en eenige bloembeddekens. Wij zoude eenige hennen houden en zou alle dagen versche eieren hebben voor ons ontbijt. Moeder zou voor het eten zorgen zij kan zoo goed koken. Wij zouden zuiver tarwe brood hebben en frissche melk. De school zoude niet ver afgelegen zijn en ik zoude eene goed gevulde klas met kinderen hebben. [...] s'avonds na het werk zouden wij samen gaan wandelen in het veld. [...] Ander keeren zou ik in eene groote stad wonen op eene kamer boven op de derde of vierde verdieping. Ik zou mijn brood winnen met naaien ofwel eene plaats hebben in een magazijn of op een bureel. Moeder en ik zouden gansch vergeten en onbekend in de groote stad leven maar onze genegenheid is er te dieper door. Wij leven enkel voor ons in onze eenvoudige maar zuivere kamers. Moeder houdt veel van comedie; wij zouden naar den theater gaan in den winter en in den zomer naar den buiten of (in) de schoone parken wandelen. [...] Andere malen nog zou ik in het buitenland willen verblijven; bijvoorbeeld kamermeid of gezelschapsjuffer bij eene groote dame. [...] Dan zou ik eens willen zieken verplegen, gasthuisnon worden: mijn leven toewijden aan het goede aan de liefdadigheid enz; alle levens droom ik voor het mijne en het

13. Interview met Marie-Claire De Clercq, kleindochter van Arthur De Clercq, mei 2013. Haar vader die ook Arthur heet en in Frankrijk is geboren, is teruggekeerd en heeft zich in Geraardsbergen gevestigd. Voor sommige gegevens verwijzen we naar een tekst die Yvonne Vanden Bulte heeft neergeschreven toen ze 102 jaar oud was.
14. De wet op het lager onderwijs dateert van 19 mei 1914. Deze voerde de achtjarige leerplicht in (van 6 tot 14 jaar) en verlengde daarom de studieduur van de lagere school met een vierde graad (7de en 8ste leerjaar), met een programma dat algemeen vormend en beroepsvoorbereidend onderwijs combineert.
15. Louis De Cock wist ons te vertellen dat dokter Muylaert hem jaren geleden heeft verteld dat Augusta De Clercq aan een erge vorm van (arthritis) psoriasis leed, een stigmatiserende ziekte. Dat was ook de reden waarom zij zo weinig buitenkwam. Ook familielid Yvonne Vanden Bulte heeft tijdens haar leven verklaard dat De Clercq psoriasispatiënte was. En omdat psoriasis een chronische ziekte is moest De Clercq levenslang worden behandeld. Vooral lichttherapie levert goede resultaten op. Vandaar misschien ook haar onbewuste drang naar 'de zonne'.
16. Familiedocumenten, Marie-Claire De Clercq. Yvonne Vanden Bulte heeft 'het ministerie' niet gespecificeerd in haar tekst.

mijne is enkel lijden en te bed liggen."
De 4de september 1909 is een warme dag. Augusta De Clercq ligt nog steeds ziek in bed en de dagen gaan tergend langzaam voorbij. Het wordt oktober en ze lijdt erg onder haar ziekte. Sombere gedachten dolen door haar hoofd. Wie zal haar helpen? *"De toekomst komt mij zóó donker vóór. Altijd komt die onrust mij voor den geest zoeven. Wat zal later mijn leven zijn? Hoe zal ik door de wereld geraken, later veel later ach God, schikt het dat het nog zeer lang uitblijve hetgeen gebeuren moet, later als ik mijne goede ouders niet meer zal hebben en ik gansch alleen op de wereld zal staan? Wie zal mij dan verzorgen als ik nog altijd ziek ben, waar zal ik gaan?"* Uiteindelijk vindt ze troost in een 'schoon' gedicht waarin alles in Gods handen wordt gelegd. Ze heeft het ooit uit het hoofd geleerd en schrijft het neer in haar dagboek...

't Is een mooie oktoberdag en de zon gaat langzaam onder. De rust is weergekeerd. Ze leest veel in de Bijbel. Dat komt vooral tot uiting in verschillende fragmenten uit haar dagboek die geïnspireerd zijn op Bijbelteksten en psalmen. In God vindt ze troost en vrede: *"Wat schoonheid rondom mij, en in mijn ziele daalt er rust. Ja! Al het goede, al het schoone, al het volmaakte komt van boven."*¹⁷ En ik wil alles in Gods handen leggen. Hij sterke mij, hij leide mij. Ik hoop in Hem; mijne ziekte worde mij een zegen!... Uit het slechte, het droevige zal hij het goede het gelukkige doen gedijen."¹⁸
We zijn al in december en uiteindelijk lijkt het beter te gaan met haar gezondheid. Al is ze niet helemaal genezen, toch kan ze nu weer rondlopen en zich in het dagelijkse leven mengen.

Op 26 april 1910 komt haar vader ziek thuis van de markt in Gal-

maarden. In de daaropvolgende uren verergert zijn toestand zinderogen. De dokter wordt erbij gehaald en men vermoedt dat hij typhuskoorts heeft. Op de negende dag bereikt de koorts haar hoogtepunt. De dokter is duidelijk: de koorts moet zakken, anders... In haar gedachten offert zij zich op in ruil voor het leven van haar vader en schrijft zij in haar dagboek: *"ach God neen dat niet! Neem mijn leven ik ben toch onnuttig, maar spaart dat van Vader..."* Uiteindelijk geneest hij.

18 augustus 1910. Al meer dan drie maanden heeft zij niets meer geschreven. Ook zij is een tijd ziek geweest. Gelukkig is dat voorbij. Ze heeft in Gent een specialist geraadpleegd die haar spoedig heeft genezen. Over wat ze heeft gehad laat ze ons opnieuw in het ongewisse.

Verlangend kijkt ze uit naar de zomerkermis. Dan komen haar broer Cyrille, die ondertussen met een zekere Hortense is getrouwd, enkele dagen in Geraardsbergen doorbrengen. De dagen en weken gaan voorbij. Met haar gezondheid gaat voorlopig alles goed. De winteravonden brengt ze door met borduurwerk, handwerk en vooral met lezen. Dát is voor haar het moment van intens beleven: *"Het licht vloeit zacht van onder de lampekap en ik zit alleen in mijn hoekje met een boek in de hand. O, lezen, lezen; met den schrijver één worden, zijn hart voelen kloppen, met hem begrijpen en zien, smaken en genieten. Ja een bladzijde soms opent voor mij eenen horizon van nieuwe gedachten, als in een droom verslonden, blijf ik peinzen; ik sluit de oogen om beter het genot te voelen, het tafereel te zien dat de schrijver voor mijne oogen toovert en dan weerom lees en herlees ik de regelen om er aan te smaken en te smekken."*

December 1910. Zij koestert de lange winteravonden. Steeds opnieuw kijkt zij er naar uit. Een gevoel van weemoedigheid overvalt haar: *"Wat heb ik de eenzaamheid lief, ik voel mij dan minder alleen dan te midden van menschen die mij omringen en toch niet begrijpen; en toch zijn er oogenblikken dat die eenzaamheid pijnlijk wordt en het harte drukte... Er zijn stonden dat het goed zoude wezen eens zijn ziele uit te storten, van in hare diepten te laten lezen, men zoekt rond, aan wie zich vertrouwen; men lijdt, men vindt niemand en in zich zelve voelt men eene ijle, eene leegte, eene droefheid. Die gewaarwordingen voel ik het meest des avonds, alles vergroot dan, alles verdiept, alles wordt duidelijker: oh! De avond wat aardig ding en toch hoe bemin ik hem, den zoeten innigen avond met zijne zachte droomen."*

Begin april 1911 vertrekt zus Germaine naar Antwerpen. Zij gaat er als verkoopster werken in een groot magazijn voor witgoed. Mei breekt aan en de jaarlijkse bedevaart naar de Oudenberg trekt zoals altijd duizenden gelovigen. Augusta kan niet gaan, zij is te ziek. Tegen juni is zij gelukkig genezen en de 24ste juni maakt zij een lange wandeling naar het hof van Van der Schueren. Een wandeling die haar bijzonder genoeg doet. We zijn nu 29 juli. Sinds enige dagen heerst er een drukkende hitte. De dag voordien heeft men zelfs temperaturen gemeten van 35,6 °C in de schaduw. Er is zelfs gebrek aan water. Verschillende bronnen, ook de 'Duivenborrel', komen droog te staan.

September stemt haar melancholisch. Haar ziel snakt naar rust en kalmte en ze wil zich nog enkel bezighouden: *"met dingen die ons verheffen en den mensch leiden naar zijne hooge bestemming.[...] Ik weet niet wat*

17. Zo lezen we in het Nieuwe Testament, Jacobus 1:17: *"Iedere gave, die goed, en elk geschenk, dat volmaakt is, daalt van boven neder, van de Vader der lichten, bij wie geen verandering is of zweem van ommekeer."*

18. Psalm 37:5 *"Wentel uw weg op de Here en vertrouw op Hem, en hij zal het maken."* Psalmen gaan vooral over het lijden en moeilijke tijden waarin de psalmist tot God roept.

er in mij woont, dat mij altijd naar
hooger opjaagt, die ik niet uitdruk-
ken kan en mij soms zoo doet lijden
in den kring waar ik leven moet. Ik
ben toch zoo een vreemd schepsel die
onbegrepen naar hare droomen gaat en
misschien een gansch verkeerden weg
inslaat. Ik kan soms zitten weenen om
hetgeen anderen lachen. [...] Ja voor
iemand die ontwikkeld is en kunstge-
voel bezit is het eene oprechte marte-
ling in eenen bekrompen kring en met
ongeleerde menschen zijn leven te
moeten doorbrengen.

De herfst komt, dan de winter.
De maanden gaan voorbij tot de
dagen weer lengen. Weldra is het
de jaarlijkse foor. In haar notities
van 1 maart 1912 beschrijft ze de
komst van de foorkramers die in
de stad aankomen. Zij verheugt
zich al op de talrijke 'plezieren' die
hen te wachten staan. Immers, dan
trekt de familie gewoontegetrouw
in groep naar de foor op de Vesten.
4 maart 1912. Het is foor met al
haar luidruchtige 'vermaken' en
'plezieren'. Op het stadhuis wap-
pert de Belgische driekleur, het
symbool van nationaal gevoel dat
bij haar heel sterk aanwezig is. Nu
zijn het vooral de liedjeszangers
die haar aandacht trekken. Verder
de kwakzalvers die de tanden
trekken zonder pijn of een flesje
wondermiddel tegen maagkram-
pen verkopen. In de nougatkra-
men kan men voor één stuiver
een molentje draaien die het pakje
aanduidt dat men gewonnen heeft.
Het geluid op de foor is zo over-
weldigend, zo bedwelmend en
het wordt steeds luider als men
de peperkoek- en beenhouwers-
kramen nadert. De mensen zijn
uitgelaten want weldra begint de
lente weer. Ze dansen en springen
met bellen rond hun benen, die
'krillelen' en 'biggelen' om ter
meest, terwijl de borsten op een
klein vuurtje bakken in de pan. De
Vesten is de voornaamste plaats
van de foor. Daar staan de molens,

de 'pijpeschietereien', de 'cinema-
tografs', de vliegende kinderen,
de waarzeggers, het circus, de
wafelkramen, de koekebakkerijen
en frituren, naast elkaar. Dat alles
wordt lachend en tierend bezocht
door de boeren en boerinnen van
'al 't omliggende'. En wie van dit
luidruchtige vermaak niet houdt
kan 's avonds naar de 'zangzalen'
waar oude en nieuwe kermisdeun-
tjes worden gespeeld.
Tegen 22.00 uur wordt het weer
stil. Dan moeten de mensen terug
naar de dorpen en hopen zij de
laatste trein of tram te halen.

12 april 1912. Groepen kinderen,
vrouwen en mannen staan buiten
op straat om de 'zonneklips' te
aanschouwen. Iemand komt met
een glas te voorschijn dat door de
vlam van een kaars is zwartge-
rookt. De eclips moet omstreeks
12.18 uur plaats vinden. Ook De
Clercq staat aan haar raam met
een 'oud plaque van photographie'.¹⁹
voor het oog. Langzaam schuift
de maan voor de zon en wordt
het donker. Het wordt onwezen-
lijk stil. Geen vogelgezing, geen
duivengefladder meer... tot de
zon langzaam van achter de maan
glijdt en alles weer tot leven komt.
In Gent viert men feest. Op 28 april
1912 wordt de Vlaamse schrijf-
ster Virginie Loveling gehuldigd.
Velen nemen deel aan de volks-
optocht. De Clercq zou haar heel
graag hulde brengen maar is ziek.
De voorbije winter heeft ze veel
pijn geleden en ze hoopt dat de
lente haar genezing zal brengen.
Loving is een van die auteurs
die De Clercq uitermate boeit en
ze schrijft: "Wie heeft er niet met
aandoening hare zoete verzen gele-
zen of met aandacht hare geschriften
doorbladert. Hoe lief straalt haren blik
in de afbeelding die ik van haar uit
het nieuwsblad heb gesneden." Met
ontzag en eerbied schrijft zij de
Vlaamse schrijfster een 'nederig'
briefje waarin zij haar gevoelens

en wensen uitdrukt. Enkele dagen
later ontvangt zij van Loveling een
kaartje, waarin ze De Clercq een
spoedige genezing toewenst.²⁰ Dat
doet haar bijzonder veel genoegen.
9 juni 1912. Augusta trekt met haar
oudste zus Alice naar het bos van
Boelare. *Den Boelaarsken bos* zal heel
haar leven een belangrijke plaats
blijven innemen. In de majestueuze
boomstammen ziet ze de zuilen van
de Sint-Bartholomeuskerk die de
zware kruingewelven dragen. Het
ritselen van de bladeren geeft haar
rust maar zelfs op een moment van
een intens gelukkig gevoel, schrijft
ze: "*Il me semble que je ne saurais être
heureuse sans souffrir un peu.*"

In zowat alle grote steden viert men
dat jaar ook Hendrik Conscience.
De groots opgezette Consciencefees-
ten in Antwerpen met historische
optochten, liederenavonden en
dergelijke meer vormen het hoog-
tepunt. De aanwezigheid van de
koning en de koningin krijgt voor
de Vlamingen zelfs een symbolische
betekenis: zij zien hierin een blijk
van respect voor Conscience én
voor de Vlaamse beweging.
De Clercqs belangstelling voor
schrijvers als Guido Gezelle, Hen-
drik Conscience of Virginie Love-
ling is niet noodzakelijk ingegeven
vanuit een overtuigde Vlaamsge-
zindheid. In de eerste plaats is zij
geboeid door de poëzie en het proza
van deze uitgesproken Vlaamse
schrijvers. Toch geeft zij voor het
eerst blijk de Vlaamse gedachte te
ondersteunen, wanneer zij het heeft
over de hulde voor Conscience.
"*En dit alles is niet te veel voor dien
uitstekenden man*", schrijft ze, "*die
den eersten van al zijn volk leerde den-
ken en lezen. Zijn volk, de Vlamingen
die zoolang reeds gebukt gingen onder
het juk van de fransche beschaving.*"
Sommigen echter vinden zijn boe-
ken simplistisch omdat ze slechts
getuigen van een rudimentaire
psychologie. Daar ligt zij niet van
wakker. Menig uur heeft zij gesleten

19. Glasplaat.

20. Dagboek van Augusta De Clercq, 15 mei 1912.

met het lezen van zijn eenvoudige en naar haar mening overtuigende en welsprekende werken. Zij heeft zijn boeken gelezen en herlezen: *De Loteling*, *Houten Clara*, *De Baanwachter*, *Moederliefde*, *De Arme Edelman*, *Moeder Job*, *De Plaag der dorpen*, enz.. Zij is Vlaamsgezind, dat wel, maar vooral Belgisch nationalistisch: *"En de Leeuw van Vlaanderen, Jacob van Artvelde, deed dit onzen boezem niet zwellen van fierheid, onze oogen glinsteren van hoogmoed en ons hart kloppen van vaderlandsliefde."*

Leve Moeder dat God haar lange jaren schenkt

Enkele dagen later, op 26 juli, is het de verjaardag van haar moeder Rachel. Zij wordt 63 jaar. De vier dochters zijn thuis om de verjaardag van moeder te vieren. De twee zonen zijn helaas afwezig. Cyrille kan zich niet vrij maken en over Arthur weet men nog steeds niets. Door haar ziekte staat Augusta heel dicht bij haar moeder. Zij woont immers nog thuis en wanneer ze weer een aanval van *"die wreede ziekte"* krijgt is het haar moeder die haar dag en nacht verzorgt: *"[...] alle oogenblikken kost ik u nog zoveel moeite en ik..., ik kan u niets geven als mijn hart. Wat ween ik dikwijls als ik daar aan denk. Nochtans God die in mijne ziele leest weet dat ik met vreugde mijn ellendig leven zoude geven om het uwe te verlengen, dat ik mijne laatste druppel bloed zou storten om u gelukkig te maken. Aanvaardt gij mijn geschenk o beste aller moeders?"*

Haar dagboek eindigt met: *"Mijn dagboek is ten einde en mijne laatste kreet is: Leve Moeder dat God haar lange jaren schenkt."*

Het Franstalige dagboekschrijftje

Eind augustus komen Cyrille en zijn vrouw Hortense zoals altijd naar Geraardsbergen om samen met de familie de zomerkermis te vieren. Ongelukkigig genoeg ligt Augusta weer ziek te bed. Lijden

is haar lot. Toch is de kermis een feest voor de hele familie. Op de feesttafel staan lekkere gerechten: gebraden kippen, duiven met jonge erwtjes, ham en allerlei soorten gebak. Ongetwijfeld geniet de familie een zekere welstand.

's Avonds trekt iedereen naar het bal. Voor zus Marguerite is het de eerste keer.

10 september 1912. Augusta lijdt hevige pijnen en niemand kan haar genezen. De wetenschap heeft geen antwoord. Aan welke ziekte lijdt zij? Alle dokters van de stad hebben haar al onderzocht en ook de middeltjes die de Gentse specialisten haar voorschrijven helpen niet. Ze is ontmoedigd en vraagt zich af of dit voor de rest van haar leven zal zijn. Welke hoop heeft zij nog op een toekomst? Haar moraal is beneden alle peil en ze voelt zich zo ellendig dat ze besluit om zich te laten opnemen in het hospitaal. Op 17 september meldt zij zich daar aan. Vader, moeder en de zussen nemen wenend afscheid. De eerste dagen vallen haar bijzonder zwaar. Vooral de eenzaamheid kwelt haar. De familie, het samen eten... Na enkele dagen gaat het beter, toch neemt ze 's avonds in gedachten afscheid van haar geliefden. Iedereen is nu het huis uit. Alleen Marguerite woont nog thuis.

Augusta heeft tijd, veel vrije tijd en schrijft met een veel grotere regelmaat over haar verblijf in het hospitaal. Zij maakt zich zorgen over haar moeder die de laatste tijd veel last heeft van inwendige pijnen. In de hoop dat haar moeder snel zal genezen bidt ze tot Jezus: *"Als moeder moet lijden, laat mij dan in haar plaats lijden"*.

Met haar gezondheid gaat het beter. Op 7 oktober schrijft ze dat ze zich de laatste twee weken veel beter voelt en hoopt ze weldra naar huis te mogen.

20 oktober. Ze wordt nu al meer dan een maand verzorgd in het hospitaal en het regelmatig leventje

bevalt haar steeds meer.

Twee dagen later wordt ze overvallen door melancholie en droefheid. Waarom ze triestig is kan ze zelf niet onder woorden brengen. De minste gedachte aan thuis, aan dingen uit het verleden doen haar huilen.

Augusta vlucht steeds meer in dagdromen

November 1912. Sinds enige tijd denkt zij aan haar boezemvriendin. De enige vriendin die ze – naar eigen zeggen – ooit heeft gehad. Hun vriendschap was eerlijk en gedragen door God. In 1906 is haar vriendin Marie (haar familienaam wordt niet vernoemd) ingetreden in een slotklooster. Sindsdien hebben ze elkaar niet meer gezien.

Op zoek naar weidse landschappen, brede rivieren, diepe valleien reist ze in gedachten naar Florence en München, waar ze ook musea bezoekt. Werken van grote meesters schuiven in gedachten voorbij. Nu eens bewondert ze de madonna van Raphaël en de engelen van Fra Angelico, dan weer zweeft ze boven de fjorden van Noorwegen. Alles passeert in een 'zachte' chaos. Gedurende die momenten voelt ze zich intens gelukkig want net als rijke lui bezoekt ze verre landen en ziet ze prachtige dingen...²¹

Opnieuw een moeilijke nacht. God stelt haar vreselijk op de proef en zij stelt zich vragen over haar toekomst: *"Regagnerai-je jamais la santé, ou bien suis-je condamnée à passer ma vie dans la souffrance. Angoissante et terrible questions!"* En verder: *"Lorsque Dieu nous condamne à souffrir, Il nous apprend à vivre et nous aide à mourir."* Ze is depressief, weent voor het minste en kan het maar niet plaatsen waarom ze zich zo triestig voelt. Alles is vergankelijk.²²

Vandaag, 15 december, wordt ze 25 jaar. Ze heeft er nooit bij stilgestaan dat ze haar verjaardag in het hospitaal zou vieren. Haar gezondheid

21. Dagboek van Augusta De Clercq, 15 november 1912.

gaat er sterk op vooruit en weldra, met tweede kerstdag, mag ze naar huis... naar huis!

De eerste maanden dat zij thuis is, blijft haar dagboek onaangeroerd liggen. Wat niet wil zeggen dat er niets gebeurt. Op 30 april 1913 schrijft ze dat ze nu sinds ongeveer één maand een plaats als onderwijzeres bekleedt op een pensionaat. Dat bevalt haar zeer. Ze houdt ervan kinderen te onderrichten. Het schooljaar loopt op zijn einde en de vakantie is welgekomen. Ze kijkt er dan ook naar uit wanneer in oktober het nieuwe schooljaar zal beginnen.

Het zit haar niet mee. Op 27 november schrijft ze dat ze zich heeft moeten laten vervangen in het pensionaat omdat ze opnieuw ziek is geworden. Ze is moedeloos en bidt God vuriger dan voorheen om te genezen. Amper is ze enkele maanden ontslagen uit het hospitaal of de ziekte steekt weer de kop op. Opnieuw overvalt haar de twijfel. Welke toekomst heeft ze nog? Is ze veroordeeld om gans haar leven zo te lijden? Wat gaat er van haar geworden?

Haar gezondheidstoestand verergert en op 12 december zit ze terug in haar witte slaapkamertje in het hospitaal. Voor de tweede maal ligt zij met haar verjaardag in het hospitaal. Ze heeft hevige koorts-aanvallen en is bang voor de nacht. De onzekerheid overvalt haar... Wat kan er allemaal niet met haar gebeuren? Wat zal ze moeten doorstaan? Wie zal er voor haar zorgen als haar ouders niet meer leven? 1913 is voorbij. Al bij al is zij dankbaar voor de negen maanden die zij toch gezond is gebleven.

8 januari 1914. Moeder overste van het klooster van de zusters van Maria en Jozef is langs geweest om haar een snel herstel en een goede gezondheid toe te wensen. De zusters hebben God gebeden dat ze binnenkort haar werk in de

kostschool voor meisjes spoedig zou kunnen hervatten. De gebeden lijken te helpen want begin februari wordt De Clercq uit het hospitaal ontslagen en is ze terug thuis. Helaas, na het feest van het Rood-Kruis wordt ze opnieuw ziek en moet ze het bed houden. Haar gezondheidstoestand gaat erop achteruit en ze wordt nog maar eens opgenomen.²³

Eind maart krijgt ze de melding dat de zusters van Maria en Jozef niet langer meer op haar kunnen wachten en ze wordt vervangen. Zus Alice is haar de 24ste april komen ophalen en met tranen in de ogen heeft Augusta het hospitaal verlaten.

Hoe dan ook, begin mei 1914 lacht het leven haar toe. Van op de Korendries kijkt zij over de stad, haar stad: *"Hoe vreemd gelukkig voel ik mij! Ik sluit de oogen, om beter die zuivere gewaarwordingen mijne ziel te laten overmeesteren. Ik voel mijn harte sneller kloppen. Laat nu de onbegrepene [Augusta], hier maar alleene staan. Hier in de eenzaamheid voelt zij zich tevreden, stil opgetogen met de prachtige natuur rondom haar."* In juni schrijft zij, niet voor het eerst: *"Ik min de eenzaamheid: zij is mij lief."* Zij schermt zich af van de buitenwereld. Doch in haar dagboek vat zij haar hele psyché poëtisch samen: *"O! de zoete eenigheid van in mijn zelden te leven, te denken, te voelen, te smaken, binnenwaarts alleen! De trappen op te gaan naar mijne kamer toe, En dan mijn deure te sluiten; En vóór het wijde venster staan En droomen, genieten en vergeten!..."*

Wees stil, mijne ziele, en luistert!... En bergt dien kostelijke schat dien g'in uw draagt. Geniet, verstaat en hoor 't geen de natuur u fluistert En trilt, terwijl de zonne in 't Oosten daagt."

Meermaals schrijft ze dat ze in zichzelf is gekeerd en zich vaak bewust afsluit voor de buitenwereld, want: *"Niemand mag zien, mag raden wat er in mij omgaat. Ze mogen mij niet kennen gelijk ik waaarlijk ben. Ik wil de eindeloosheid waarvan mijn ziele zwanger is, in mij alleen begraven. Achter geslotene deuren, gansch in mijn eigen verslonden, wil ik het hooger leven leiden, genieten en schrijven en dichten alléén voor mij, uit vreeze dat men die booze droomen*

Die 'k in mijne harte draag, Soms met een enkel woord

Aan flarden zoude slaan." Dat ze bijzonder geboeid is door de Vlaamse literatuur is ons eerder bekend maar dit laatste fragment is bijzonder. Voor het eerst lezen we over haar verlangen om te schrijven en te dichten.

Het huwelijk

Zus Germaine trouwt in 1914 met Georges Van de Maele. Broer Cyrille is getuige. De familie is naar de kerk voor de huwelijksmis en Augusta ligt sinds haar wandeling naar het bos van Boelare, begin juli, ziek op haar kamer. De huwelijksmaaltijd gaat thuis door. Voor de gelegenheid is er een 'kookster' ingehuurd. De vrouw is op de bolbaan bezig met de voorbereidingen voor het feest. Familie en burens komen toegelopen om het jonge paar geluk te wensen. Alleen Augusta niet, zij moet noodgedwongen op haar kamer blijven. Het jonge paar komt daarom naar haar toe en bij het zien van haar zus, barst Augusta in een hevig snikken uit. Misschien beseft ze dat dit huwelijksgeeluk haar nooit te beurt zal vallen. Na de maaltijd vertrekt het jonge koppel op huwelijksreis naar Parijs.

Wordt vervolgd...

Dirck SURDIACOURT
dirck.surdiacourt@telenet.be

22. Dagboek van Augusta De Clercq, 26 en 30 november 1912.

23. Dagboek van Augusta De Clercq, 12 februari 1914.